

Att sprida en nyhet långt före informationssamhällets uppkomst

Till Bens CD "Berättelser", följer en bok om 240 sidor. Till var och en av de elva sångerna skriver han en novell eller en kommentar.

I två av sina sånger beskriver Ben några av de händelser som gjorde att den store "krigarkungen" Karl XI, helt plötsligt insåg att krig var fel sätt att lösa konflikter för att sedan bli en "fredens monark".

Här finner Du ett litet smakprov. Denna reflektion gjorde Ben då han under ett besök på Gripsholms slott stod inför en av världens mest berömda propagandamålningar; den gjord av Ehrenstrahl och som föreställer den tjugoårige Karl XI under slaget vid Lund den 4 december 1676.

På målningen sitter kungen nyuppstigen på sin paradhäst mitt under slaget i den stund då ungefär 3.000 svenskar fått övertaget mot 6.000 fiender. Ungefär åtta timmar tidigare hade sammanlagt 17.000 man ställt upp sig på slagfältet i det som skulle bli ett av världshistoriens blodigaste slag med förlustsiffror på över 50%.

Lovsånger och propagandamålningar

Efter segern gällde det att snabbt sprida den goda nyheten till Sveriges folk. Prästerna beordrades att ge tacksägelsegudstjänster de kommande söndagarna. Det var på den tiden som folk mangrant, under tvång, besökte sina kyrkor varje vecka.

Lovsånger skrevs och framfördes vid gudstjänsterna och vid andra sammankomster. Kompositören Gustav Dübeln fick i uppdrag att skriva ett musikstycke till de segrande truppernas ära. Bland annat framfördes detta någon månad efter slaget vid en segerbal i Uppsala. En del av stycket spelas på tidsenliga 1600-talstromboner som ett preludium till sången "Karl XI" på Ben Olanders CD "Berättelser". Stycket framförs av en del av ensemblen Mare Balticum.

Ehrenstrahls mästerverk

Hovmålaren Ehrenstrahl blev beordrad att i en enda målning illustrera den ärofulla segern. Det gjorde han på ett genialt sätt genom att måla Karl XI mitt under slaget på sin vackra vita häst. En av världens mest berömda propagandamålningar såg dagens ljus. På tavlan har Ehrenstrahl fått med flera av de tillfälligheter och faktorer som ledde fram till segern.

Kungen sitter på sin häst just efter det han återkommit till slagfältet sedan han personligen har jagat den danske kungen på flykten. Han har dragit den långa värjan från Bergslagen ur slidan och visar sin personliga kampvilja. I nästa stund skall han höja svärdet i en skräckinjagande anfallsposition för att kasta sig in i striden.

Hästen som ligger död i en pöl av blod är Thotten, kungens fälthäst. Den har just signad ner med en kula i pannan. Efter att kulan dödat hästen, flög den upp mot kungens ansikte där den slog ett hål i hattbrättet, bara någon centimeter från Karl XI:s huvud. Men kungen, som alltid finner råd, har genast satt sig på sin paradhäst Brillant för att i grandios stil inleda slutstriden. Naturligtvis tar hans soldater för givet att segern är vunnen när kungen bytt till paradhästen.

Ehrenstrahl fångar sakligt den kalla, halvklara förvinterdagen i de dramatiskt vackra vinterkumulativa molnen. På ett storartat sätt illustrerar han ljuset i tunneln för de hårt prövade svenskarna framför hästens huvud där kvällssolen skimrar i en öppning genom de tunga molnen. Man känner att Gud ser kungen från ljuset i öppningen av molnen. Vi förmedlas tanken att det inte är någon tvekan om att segern är en oerhörd framgång och sanktionerad av Gud. Utan tvekan kommer den att leda till en slutlig seger i kriget.

Från kungens ansikte lyser det segervissa frimodet. Hans blick är lugn. I hatten ser vi halmkärven som kännetecknar att han är en av de fruktade svenska soldaterna som utstrålar disciplin och frimod.

Här ser vi en ung man som har saker och ting under kontroll. Man ges intrycket att han är osårbar, ja rentav odödlig. Det är därför ingen tillfällighet att kungen är till synes helt oberörd av de danska skyttarna som siktar på honom nere till höger i bild. Han är helt upptagen med att, stödd av sin bestämda blick, till fältmålaren Ehrenstrahl säga något i stil med: "Nu kan Du tro att de skall få smaka på mitt stål!"

Karl XI är uppbackad av Svea livgarde till vänster på bilden som skräckinjagande exponerar sina standar. Det är säkerligen ingen slump att de trasiga rödvita danska fanorna till höger bara fladdrar sporadiskt, medan Svea livgardes blågula fanor bakom kungen fylls ut rejält av vinden och vajar ståtligt i en samlad, framåtlutad, aggressiv position.

Propagandamålningen fyllde sin funktion. Den har hållits i helgd i vårt land i över trehundra år. Än i dag ser vi dagligen en del av den, varje gång vi tittar på en 500-lapp. Förmanande stirrar oss kungen i ögonen precis som om han ville säga: "Förvaltar Du nu denna peng rätt?" Blicken andas disciplin, mod och sparnit. (Karl XI kom sedan att förknippas som "den ekonomiska uppbyggnadens kung").

Trots att tavlan är imponerande måste vi komma ihåg att den är och förblir en subjektiv propagandamålning. I all sin prakt ger den inga svar på några av de viktigaste frågorna. Man får inte reda på hur de tusentals män som ligger ensamma och övergivna på slagfältet i dödsångest känner sig. Inget visar på alla anhöriga som snart skall få budet att deras älskade son, make, bror eller anförvant omkommit i sina allra bästa år. Inget skvallrar om den svält och den nöd som omkringsvarande civilbefolkning lider av på grund av fälttåget. Inget pekar på de bittra minnen och neuroser som resten av livet skall följa de unga soldaterna, inklusive kungen själv. Inget svar finns på den viktigaste frågan "Varför?".

Ben Olander